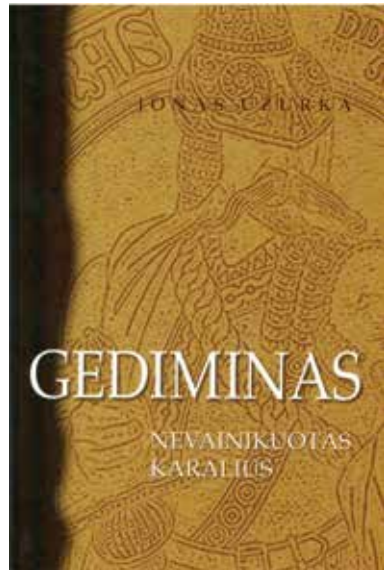

Užurka, Jonas. *Gediminas – nevainikuotas karalius.*
Vilnius: Eugrimas, 2004.

Vyr. ltn. Justė Petkevičienė
Lietuvos karo akademijos
Vadų ir jaunesniųjų štabo karininkų kursai

Jonas Užurka (1947–2020) po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dirbo Lietuvos krašto apsaugos sistemoje, o rašyti pradėjo pirmiausia apie Lietuvos kariuomenę ir karą Afganistane. Rašytojas per savo gyvenimą sukūrė daugybę kūrinių: vienuose pasakoja apie žymiausių Lietuvos kunigaikščių gyvenimą ir valdymą, kituose supažindina skaitytoją su svarbiausiais Lietuvos mūšiais, nepamiršo ir iškiliausių Lietuvos moterų. 2004 m. J. Užurka parašė istorinį romaną „Gediminas – nevainikuotas karalius“. Autoriui už šį kūrinį buvo paskirta Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijos prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos konkurso pirmoji premija.

J. Užurkos istorinis romanas „Gediminas – nevainikuotas karalius“ siekia skaitytoją supažindinti su Lietuvos istorija ir valdovu, prisidėjusiu kuriant šalį. Pagrindinės knygos temos – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) valdovo Gedimino valdymo modelis bei ypatumai, jo asmeninės

savybės ir krikšto klausimas pagoniškoje šalyje. Knygoje nuolat pabrėžiamas Gedimino charakteris, vertybės, įsitikinimai, diplomatiškumas, besąlygiškas pasiaukojimas stengiantis išlaikyti taiką tiek savo valdomose žemėse, tiek kuriant santykius su kaimyninėmis valstybėmis. Tačiau teigiamos valdovo savybės nesuteikia atsvaros sudėtingam krikšto klausimui. Kyla nuolatinės kovos su kaimynais, kurie jau seniai yra priėmę krikštą, o pagoniškoji Lietuva daugelio požiūriu yra Europai našta ir gėda. Aplinkinės valstybės Gediminui meta nemenką iššūkį. Jo šalis nuolatos puldinėjama, todėl valdovas, priėmęs krikštą, galėtų tapti vienos iš didžiausių kunigaikštysčių karaliumi ir pagaliau pasiektų taip trokštamą taiką. Knygoje sukuriama intriga, įtraukianti skaitytoją, siekiant išsiaiškinti, ar Gediminas išsižadės savo tikėjimo, pamins vertybes, išduos tautą ir priims krikštą, ar vis dėlto sugebės valdyti savo šalį ir suvienyti kaimynines šalis nepasikrikštijęs.

Knygoje siekiama ir atskleisti Gedimino paveikslą, ir apžvelgti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriją. Įdomu tai, kad aprašyme knyga apibūdinama kaip istorinis romanas, todėl skaitytojui gali susidaryti nuomonė, jog veikalas pagrįstas tik istoriniais faktais ar datomis, tačiau taip nėra. Autorius sugeba sukurti siužetą taip, kad jau nuo pirmųjų puslapių skaitytojas yra įtraukiamas, sukeliama jo susidomėjimas, sukuriama ypatinga intriga. Kaip žinoma, romanų siužetams būdingos intrigos, šiuo atveju sukuriama istorinio pobūdžio intriga. Siekdamas atkurti LDK laikų atmosferą, rašytojas vartoja ir tų laikų leksiką, tai leidžia skaitytojui nusikelti į viduramžius, įsivaizduoti tą laikmetį, susitapatinti su pagrindiniu veikėju. J. Uzurka kuria siužetą, kuriuo siekia supažindinti skaitytoją su tautos kilme, valstybės šaknimis, atskleisti ir papasakoti apie Gediminą bei LDK kūrimąsi.

Knygos siužetas visą laiką nenukrypsta nuo pagrindinio veikėjo. Atkuriama Gedimino istorija nuo jo valdymo pradžios iki paskutinių gyvenimo akimirklų. Gediminas vaizduojamas ne tik kaip valdovas, bet ir kaip lyderis bei šeimos žmogus. Jis vertinamas gana kompleksiskai: kaip valdovas vaizduojamas sąžiningas, tolerantiškas ir diplomatiškas, gebantis sudaryti sąlygas taikiai gyventi savo

šalyje visų tikėjimų žmonėms, siekiantis kurti klestinčią valstybę; kaip lyderis jis vaizduojamas per asmeninių vertybių puoselėjimą, siekį asmeniniu pavyzdžiu vesti savo tautą į priekį, parodomas kaip drąsus valdovas, gebantis priimti sprendimus ir prisiimti atsakomybę. Gediminas, kaip šeimos žmogus, vaizduojamas meilus, rūpestingas, galvojantis apie žmoną ir vaikus. Autorius pagrindinį veikėją aprašo kaip tobulą asmenybę, geba atkurti jo gyvumą, stengiasi pavaizduoti nuoseklų jo keitimąsi, sukuria šiek tiek idealizuotą paveikslą. Tačiau, pasigilinus į LDK istoriją, kyla pamąstymų, ar tikrai Gediminas buvo toks idealus ir trūkumų neturintis valdovas. Juk jis išplėtė LDK valdas ne taikos sutartimis, o vykdydamas kruvinus žygius, verždamasis į svetimas žemes, imdamas žmones į nelaisvę ir versdamas juos dirbti LDK labui. Be to, siekdamas būti galingu kunigaikščiu ir palaikyti taiką, sudarė savo vaikų santuokos sąjungas su kitų valstybių valdovų sūnumis ir dukromis, o išvargintas mūšių ir supratęs, kad jo šalis ir toliau bus puldinėjama, netgi pradėjo svarstyti krikšto klausimą. Nors autorius tikslingai pasirenka kryptį ir siekia Gediminą vaizduoti per gėrio prizmę, galima teigti, kad veikėjo asmenybė per visą knygos siužetą vystosi ir keičiasi, iš čia kyla ir Gedimino asmenybės autentiškumas, jos transformacija gyvenimo tėkmėje.

Gedimino ir LDK vystymasis tampa susijusiomis temomis. Nemaža knygos dalis skirta krikšto tematikai, reikšmingai Lietuvos istorijoje. Gediminas daug metų derėjosi dėl krikšto, netgi iš dalies apleido valdžią. Jau esant netoli tikslo, LDK svarbią krikšto dieną Gedimino gyvenimas užgeso taip ir neįgyvendinus tiek metų kurtų planų. Vėl kyla pamąstymų: kodėl Gediminui nepavyko įgyvendinti savo planų? Ar Gediminas padarė viską, kas buvo jo galioje, o gal buvo aplinkybių įkaitas ir kai kurie dalykai nepriklausė nuo jo? Gal valdovas buvo per daug ambicingas ar, priešingai, delsė, abejojo ir laiku nepriėmė sprendimo? Turbūt retai knyga taip įtraukia, kad skaitytojas pasineria į savo mintis...

Nors Gediminas knygoje vaizduojamas kaip trūkumų neturintis valdovas, lyderis ir šeimos žmogus, skaitytojas, kuris skaitydamas bando perprasti ir knygos siužetą, ir istorijos kontekstą, suvokia,

kad LDK valdovas, kaip ir bet kuris kitas žmogus, patyrė vidinių kovų, nuolatinių iššūkių, turėjo priimti sprendimus, darė klaidų ir jas bandė taisyti. Tad ar Gediminas sėkmingai valdė Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę 1315–1341 m., gali nuspręsti pats skaitytojas.

J. Užurka knygą „Gediminas – nevainikuotas karalius“ parašė 2004 m., tačiau, net praėjus beveik dviem dešimtmečiams, knyga yra originali ir aktuali. Pavarčius ją, gali pasirodyti, kad skaitysite biografinę ar tiesiog istorinę knygą. Iš dalies tai tiesa, tačiau knyga yra kompleksiška – ir biografinė, ir istorinė, ir turinti grožinės literatūros ypatybių. Autorius apie pagrindinį veikėją kalba ir iš savo pusės, ir vaizduoja jį iš paties Gedimino, jo pamąstymų perspektyvos. Būtent toks minčių dėstymas ir įvairiapusiškumas suteikia knygai amžino originalumo ir autentiškumo.

Kaip minėta, ši knyga apibūdinama kaip istorinis romanas, tačiau ji turi didesnę reikšmę. Tai istorija, su kuria aktualu susipažinti kiekvienam. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad autorius dėstomas mintis glaudžiai susiejo su gimtąja kalba ir jos kultūra, jis atidžiai renkasi lietuviškus žodžius ir stengiasi perteikti kiekvieną originalaus kalbos stiliaus niuansą. Lietuviškas tekstas skamba sodriai ir sklandžiai, jis pagražintas tarmiškais žodžiais ir posakiais. Autoriaus gebėjimas istorinius faktus perteikti per grožinės literatūros prizmę neginčijamas, jam pavyksta įgalinti skaitytojo vaizduotę nusikelti į LDK laikus. J. Užurka unikaliai vaizduoja pagonybę, supažindina su Gedimino valdymo laikotarpiu.

Galima teigti, kad tokio stiliaus knyga neturi konkretaus amžiaus auditorijos. Viskas priklauso nuo to, ko skaitytojas ieško kūrinyje, su koku nusiteikimu knyga paimama į rankas, ko iš jos tikimasi. Kadangi savo kilmės bei tautos istorijos žinojimas yra kiekvieno lietuvių prigimtinė teisė, tikėtina, kad ši istorija bus patraukli ir paaugliui, ir vidutinio amžiaus žmogui, ir senjorui. Tokios knygos, kaip „Gediminas – nevainikuotas karalius“, ugdo kritinį ir kūrybinį mąstymą, suteikia pažinimo džiaugsmo bei skatina asmenybę augti, nesvarbu, kokio ji amžiaus.